

Terveysalan ammattikorkeakoulutuksen ohjaus

Elina Eriksson & Taru Ruotsalainen

JOHDANTO

Terveysalan ammatillista koulutusta tarjotaan Suomessa 24 ammattikorkeakoulussa. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opiskelupaikkoja on kaikista ammattikorkeakoulupaikoista 23 % eli 5540, ja kyseisiä tutkintoja suoritettiin vuonna 2003 eniten kaikista ammattikorkeakoulututkinnoista, yhteensä noin 5400 (www.minedu.fi/).

Terveysalan koulutusta on ohjattu koko koulutuksen historian ajan sekä rakenteellisesti että sisällöllisesti. Ohjaus on välttämätöntä sekä terveysalan koulutuksen että terveyspalveluiden laadun kannalta. Lisäksi Euroopan Unionin jäsenyys velvoittaa täyttämään tietyt koulutusta säätelevät kansalliset direktiivit (Sosiaali- ja terveysministeriö 2000). Ohjausmekanismit ja niiden painotukset ovat muuttuneet eri aikakausina. Keskustelu korkeakoulujen rakenteellisesta muutoksesta on jälleen käynnistynyt, mikä saattaa vaikuttaa myös muutoksiin ohjausmuodoissa (Opetusministeriö 2006).

Keskitetty ohjaus takaa koulutuksen yhtenäisen sisällön ja sen myötä valmistuvien ammattilaisten osaamisen tason. Keskiasteen koulunuudistus tehtiin voimakkaasti keskitetyn hallinnon aikana. Se toteutettiin keskitetysti monitasoisen suunnitelu- ja ohjausjärjestelmän turvin. Ammattikorkeakoulukokeilussa strategista ohjausta hajautettiin sekä paikallistasolle että oppilaitoksiin. Oppilaitokset velvoitettiin kuitenkin tekemään yhteistyötä (Toikka 2002) ja valtakunnallisissa yhteistyökokouksissa pyrittiin yhtenäistämään opetussuunnitelmia. Vuonna 1994 julkaistussa raportissa määriteltiin terveysalan toiminta-alue sekä

ammattitaitovaatimukset ja koulutuksen sisältö kunkin ammatin osalta. Keskitetyn opetussuunnitelmatyön vähentyessä tilalle ovat tulleet itsearviointi ja laatujärjestelmät. Ammattikorkeakoulujen terveysalan opetussuunnitelmat poikkeavat toisistaan samalla kun tarve profiloitua ja uudistaa opetusta ovat kehittäneet koulutusta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2000).

Ammattikorkeakoulujärjestelmän hallinnon, johtamisen ja rahoituksen käytännöt ovat vasta muotoutumassa Suomessa (Kuoppala ym. 2003), mikä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, että tutkimus ammattikorkeakoulun ohjausjärjestelmästä on vähäistä. Sen sijaan kansallista ja kansainvälistä yliopistojen ohjausjärjestelmiin kohdistunutta tutkimusta on tehty (Malkki 1999). Kuoppalan ym. (2003) mukaan tulisikin tutkia korkeakoulujen taloudellisen, hallinnollisen ja poliittisen ohjauksen kysymyksiä. Tässä artikkelissa ammattikorkeakoulun ohjausta tarkastellaan tunnetun korkeakoulujärjestelmän kuvaajan Burton R. Clarkin (1983) kehittämän kolmion avulla. Kolmio kuvaa korkeakoulujärjestelmän keskeisiä koordinaatiovoimia, valtiota, akateeminen professiota ja markkinoita.

TERVEYSALAN AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN OHJAUS

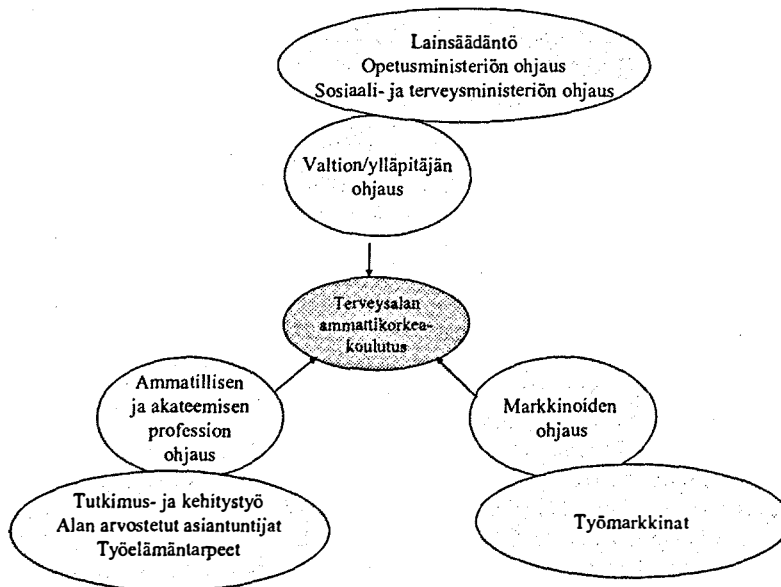
Terveysalan ammattikorkeakoulutusta sääntelee valtion, ammatillisen ja akateemisen profession ja markkinoiden taholta tuleva ohjaus (vrt. Clark 1983) (kuvio 1). Valtion koordinaatioon liittyy keskeisenä byrokraattiset ja poliittiset

voimat (Clark 1983). Ammattikorkeakoulun kohdalla valtion ohjaus sisältää lainsäädännön, omistajaohjauksen, taloudellisen ohjauksen ja muut ohjausmekanismit. Valtionäkökulman lisäksi on tärkeä tuoda esille myös kuntatasoinen ohjaus, sillä monet Suomen ammattikorkeakouluista ovat kuntien tai kuntaliitosten ylläpitämiä (Opetusministeriö 1999). Koulutusta koskeva ohjaus ja valvonta ovat muuttuneet lainsäädännön ja hallinnollisten rakenteiden muuttumisen myötä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2000).

Professionaaliseen järjestelmään kuuluu Clarkin (1983) mukaan henkilöasiantuntijuus sekä akateemisten kollegioiden ja intressiryhmien voimat. Akateeminen professio liittyy tiedon ja tietämyksen perusteella hankittuun toimivaltaan, mikä heikentää ylemmällä tasolla olevan valtaa alemman tasoon nähden. Professionaalinen ohjaus liittyy toisaalta myös siihen, että professioiden ja tieteenalojen edunvalvonta keskinäisissä suhteissa ja suhteissa muihin toimijoihin lisääntyy. Markkinoiden ohjauksella viitataan kuluttaja-, työvoima- ja institutionaalisiin markkinoihin.

Valtionäkökulma koulutuksen ohjaukseen

Korkein päätävältä koulutusta koskevissa asioissa kuuluu hallitukselle ja eduskunnalle. Koulutukseen liittyvät asiat eivät kuitenkaan aina mene eduskunnan käsittelyyn, sillä suuri osa keskeisistä koulutuksen liittyvistä ratkaisuista tehdään ilman lainsäädännön muotoa (Lampinen 2000). Ammattikorkeakoulujen säännökset ovat valtaosin ammattikorkeakouluja koskevassa laissa ja asetuksessa (Opetusministeriö 1999). Uusi ammattikorkeakoululaki (351/2003) ja asetusammattikorkeakouluista (352/2003) tulivat voimaan 1.8.2003. Laisa tuodaan esille erilaisia valtion ja kunnan yleisiä ohjaustehtäviä. Lain mukaan ammattikorkeakoululla on itsehallinto sisäisissä asioissa, ja siinä säädetään ammattikorkeakoulun tehtävistä, ylläpitämisestä, toiminnan ohjauksesta ja arvioinnista, hallinnosta, opiskelijoista, opettajista sekä muusta henkilökunnasta sekä määritellään hallituksen jäsenistö, tehtävät ja ylläpitäjän tehtävät. Edellä mainittujen lisäksi ammattikorkeakoulun toimintaa ohjeistetaan monilla muillakin laeilla ja asetuksilla.

Kuvio 1. Terveysalan ammattikorkeakoulusta säätelevä ohjaus (mukaiiltu Clark 1983).

Ammattikorkeakoulun hallinnon järjestämisestä päättää pääosin ylläpitäjä. Ammattikorkeakoulut ovat pääasiassa alueellisia, josta johtuen niiden ylläpitäjät ovat useimmiten kuntia tai kuntayhtymiä, mutta myös joissakin tapauksissa kuntien muodostamia osakeyhtiöitä (Opetusministeriö 1999). Näiden lisäksi on myös säätiöiden omistamia ammattikorkeakouluja (Toikka 2002, Nikander 2003). Säätiöt, osakeyhtiöt ja kuntayhtymät ovat julkisoikeudellisia oikeushenkilöitä, joita kunnan tai kuntayhtymän osana toimivat ammattikorkeakoulut eivät ole. Julkisoikeudellinen asema liittyy ammattikorkeakoulun autonomiaan. Tästä johtuen ammattikorkeakoulujen autonominen asema on erilainen (Toikka 2002). OECD:n vuonna 2001 julkaistun raportin mukaan (<http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/oecdreport.pdf>) ammattikorkeakoulujen ylläpitäjien rajoittamista osakeyhtiöihin ja säätiöihin tulisi harkita. Raportin mukaan ammattikorkeakouluissa omistajuus ja opintoihin liittyvä päätöksenteko tulisi erottaa toisistaan. Opetusministeriön tältä vuodelta julkaistun keskustelumuistion (2006) mukaan monet asiat edellyttävät korkeakoulujärjestelmän rakenteen uudelleen arviointia. Tähän liittyen ammattikorkeakoulujen ylläpitojärjestelmää uudistetaan ensisijaisesti osakeyhtiöpohjaiseksi, joissa valtion rooli olisi merkittävä.

Ammattikorkeakoulun toimintaa rahoitetaan valtaosin julkisilla varoilla, jolloin kustannuksiin osallistuvat sekä valtio että kunta. Opetusministeriön tehtävänä on pyrkimys taata ammattikorkeakoulujen valtionosuusrahoituksen perusrahoitus. Valtion osuus on perusrahoituksessa 57% (Ministry of Education 2000). Kukin ammattikorkeakoulu saa rahoitusta 70 % opiskelijamäärän ja 30 % suoritettujen tutkintojen mukaan. Kunkin ammattikorkeakoulun opiskelijamäärän mukaan määräytyvä osuus lasketaan koulutusaloittain (Valtioneuvoston Asetus 1266/2005).

Ammattikorkeakoulut ovat suoraan opetusministeriön alaisia. Opetusministeriön ohjauskeinoja ovat tulos-, säädös-, talous- ja informaatio-ohjaus sekä arviointi (Opetusministeriö 2001a). Valtion tasolla koulutuksen ohjaus on siirtynyt normiohjauksesta tulosohjaukseen. Opetusministeriö vastaa ammattikorkeakoulun tulosohjauksesta, jonka yhteydessä voidaan puhua myös strategisesta ohjauksesta. Tulosohjaus yhdessä tulosjohtamisen kanssa muodostavat tulosjohtamisen johtamisjärjestelmän, joka liitetään hallinnon tasojen välisiin ohjaus- ja seurantasuhteisiin (Toikka

2002). Tulosohjaus sisältää ne hallinnonalakohdattaiset neuvottelu-, koordinaatio- ja sopimusprosessit, joiden avulla ohjaava viranomainen pyrkii varmistamaan sen alaisena olevien virastojen toiminnan mahdollisimman tehokkaasti (Lumijärvi & Jylhänsaari 2000). Tulosohjaukseen liittyy kiinteästi myös tulosvastuu, jonka nähdään kuvaavan valtasuhteita organisaatioiden eri tasojen välillä (Raivola 2000).

Ohjauksen kannalta merkittävä proaktiivinen ohjaus liittyy tavoitteiden saavuttamiseen. Ammattikorkeakoulujen kehittämistavoitteet määritellään hallituksen hyväksymässä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa. Valtion taholta ohjausta tapahtuu opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen vuosittaisissa tavoiteneuvotteluissa, joissa tehdään tavoitteita kolmeksi vuodeksi eteenpäin ja tarkastellaan menneen vuoden tulosanalyysi. Neuvottelujen perusteella tehdään sopimus, jossa määritellään ammattikorkeakoulun yleiset tavoitteet, koulutustarjonta, kehittämistavoitteet sekä rahoitus. Opetusministeriö ohjaa toimintaa myös hyväksymällä ammattikorkeakoulun koulutusohjelmat ja opiskelijamäärät (Opetusministeriö 1999). Koulutustarjonnan määrällisiä tavoitteita seurataan ja ohjeistetaan tarvittaessa uudestaan (Opetusministeriö 2005). Se ylläpitää ammattikorkeakoulujen toimintaa kuvaavaa päätös- ja tilastotietokantaa (AMKOTA), jonka tietoja käytetään ammattikorkeakoulujen toiminnan ohjauksen lisäksi myös kehittämisenessä, seurannassa ja arvioinnissa (<http://www.csc.fi/amkota>).

Arvioinnin merkitys keinona ohjata koulutuksen toimintaa on lisääntynyt voimakkaasti (Toikka 2002). Laadunvarmistus on keskeinen osa korkeakoulun sisäistä tulosohjausta, johtamista ja strategiatyötä (Korkeakoulujen arviointineuvosto 2005). Tuloksellisuuden arviointia kehitetään käyttämällä laatu- ja huippuyksikkövalintoja sekä itsearviointia ja ulkoista arviointia (www.minedu.fi). Opetusministeriön ohjeistama ja korkeakoulujen arviointineuvoston toteuttama ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuysikkövalinta on myös ministeriön jakaman tuloksellisuusmäärärahan perusteena (Huttula 2002). Huippuyksikkövalinnassa painotetaan ammattikorkeakoulun saavuttamia tuloksia ja aktiivisuutta alueensa kehittämisessä (Huttula 2001).

Ammattikorkeakouluille myönnettävä erillinen hankerahoitus tehdään tavoite- ja tulossopimustarjoustensa yhteydessä (Opetusministeriö 2001a).

Toikan (2002) mukaan ammattikorkeakoulun näkökulmasta ylimääräisten resurssien jakopuutteisiin voidaan suhtautua kriittisesti. Vaihtoehtoisesti tukea voitaisiin antaa suhteessa ammattikorkeakoulujen opiskelijamääriin hankerahoituksen yhteydessä. Ylimääräisen tuen avulla ammattikorkeakouluilla on mahdollista menestyä tuloksellisuusarvioinneissa myös yleiskriteereillä mitattuna. Niillä ei kuitenkaan ole riittävästi resursseja vaikuttaa alueensa kehittämiseen pelkästään perusrahoituksen ja kohdennettujen hankerahoituksen avulla.

Opetusministeriön ohjaukseen kuuluvien rakenne- ja sisältötekijöiden keskeisimpiin tämän ajan kehittämishaasteisiin sisältyvät ns. Bolognan prosessin asettamat tavoitteet (Liljander 2004). Tutkintorakenteesta ja opintojen mitoitusjärjestelmän käyttöönotosta on säädetty valtioneuvoston asetuksessa 497/2004.

Valtion ohjaukseen voidaan sisällyttää myös opetusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön raportit ja selvitykset. Niiden ohjaus on enemmänkin välillisesti tapahtuvaa kuin voimakkaasti suoraan toimintaa sääntelevää. Useimmissa selvityksissä on myös vahva professionaalinen ohjaus, sillä työryhmiin kuuluu terveysalan tieteellisiä ja ammatillisia asiantuntijoita erilaisista organisaatioista eri puolilta Suomea. Erityisesti ammattikorkeakoulun osalta kehittämissuunnitelmassa tuodaan esille opetuksen kehittäminen, tutkintorakenteen kehittäminen sisältäen ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot, ammattikorkeakouluverkosto ja aluekehitystyö sekä tutkimus- ja kehitystyö (Opetusministeriö 2004b).

Opetusministeriön julkaisema raportti koskien terveysalan ammatillista osaamista ja koulutuksen sisältöä on lausuntokierroksella. Se tulee ohjeistamaan koulutusta määrittämällä joidenkin opintojen vähimmäisopintoviikkomäärää. Raportin mukaan ammattikorkeakoulusta valmistuneilta edellytetään oman alansa asiantuntijuuden lisäksi erilaista yleistä osaamista kuten johtamis- ja kehittämistaitoja ja yrittäjäys- ja kansainvälisyystaitoja. Raportti perustuu aikaisempaan Opetusministeriön julkaisemaan raporttiin (2001b).

Opetusministeriön terveysalan koulutusta linjaavia selvityksiä ovat myös raportit liittyen tutkimus- ja kehitystyöhön sekä sosiaali- ja terveysalan johtamiskoulutukseen. Ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön nykytilan kartoituksen ja kehittämistarpeiden pohjalta on

laadittu suositukset toiminnan kehittämiseksi (Opetusministeriö 2004c). Työryhmäraportti sosiaali- ja terveysalan johtamiskoulutuksesta esittää ehdotukset johtamiskoulutuksen kehittämiseksi tarvittavista toimenpiteistä sekä ammattikorkeakoulun että yliopiston eri tutkinnon tasoille sekä täydennys- ja lisäkoulutukseen (Opetusministeriö 2004d).

Sosiaali- ja terveysministeriön keskeisinä terveysalan koulutusta linjaavina raporteina voidaan tuoda esille Kansallinen tavoite- ja toimintaohjelmavuosille 2004 - 2007 (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a), Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 - kansanterveysohjelmasta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001), Terveystuonon eri ammattiryhmien välisen työnjaon kehittäminen Suomessa ja muissa Pohjoismaissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003b), Terveystuonon ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003d), suositukset sosiaali- ja terveysalan työssä oppimiseen ja ohjattuun harjoitteluun (Heinonen 2004) sekä suositukset terveydenhuollon täydennyskoulutuksesta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004).

Ammatillisen ja akateemisen profession näkökulma koulutuksen ohjaukseen

Ammattikorkeakoulut ovat asiantuntijaorganisaatioita (Toikka 2002), joille on tyypillistä se, että korkeasti koulutettujen ja korkean ammatitaidon omaavien asiantuntijoiden osuus on keskeinen perustehtävässä, päämäärien sovittamisessa sekä toiminnan sisältöjen ja muotojen valinnassa (Hölttä 1991). Ammattikorkeakoulut ovat yliopistoa huomattavasti vahvemmin professionaalisesti (ammatillisesti) suuntautuneita. Niiden on yliopistoa selvemmin pystyttävä vastaamaan työelämässä tapahtuviin nopeisiin muutoksiin. Erityisenä haasteena on ymmärtää ammatillista toimintaa ja kehittää siihen teorioita (Lampinen 1995).

Ammatillisen profession näkemys terveydenhuollon ja koulutuksen tulevaisuudesta on tärkeää ottaa huomioon ainakin siksi, että terveysalalla työtehtävät elävät voimakkaassa murroksessa johtuen monenlaisista yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista kuten ikärakenteen muutoksista. Toisaalta ammattikorkeakoulun vastuuseen kuuluu kehittää työelämää ja ohjata sitä oikeaan suuntaan (Kolehmainen 2002), jol-

loin opetuksen tulisi myös olla toteuttamassa työelämän muutosta (Konkola 2003). Tynjälän ym. (2004) mukaan koulutuksen tehtävänä on toimia aikaisempien käytäntöjen kyseenalaistajana, kriittisenä tarkastelijana ja uudistusten käynnistäjänä. Tämän vuoksi koulutuksen keskeisenä lähtökohtana ei voi olla pelkästään tietyn hetken työelämän tarpeet tai tietyn työyksikön tarpeet, jotka saattavat olla hyvinkin spesifejä. Ammatikorkeakoulun ja työelämän yhteistyö sisältää parhaillaan monenlaista toimintaa liittyen esimerkiksi tutkimus- ja kehitystoimintaan (Opetusministeriö 2004c), opetussuunnitelmiin (Perälä & Ponkala 1999) sekä erilaiseen palvelutoimintaan ja konsultointiin.

Ammatillisen profession ohjaukseen voidaan katsoa kuuluvaksi myös erilaiset kehittämisen hyväksi toimivat työryhmät. Terveysalan opettajien keskuudessa toimii valtakunnallinen "Terveysalan verkosto", joka on laatinut strategiasa terveysalan ammattikorkeakoulutuksen kehittämiseksi Suomessa (Strategia terveysalan ammattikorkeakoulutuksen kehittämiseksi Suomessa 2004 - 2007). Verkosto ottaa kantaa erilaisiin koulutuskysymyksiin kuten opettajien koulutukseen ja opetussuunnitelmiin. Lisäksi eri tutkintoja edustavat opettajat ovat verkostoituneet keskenään.

Työelämän nopean kehittymisen ja muutoksen vuoksi myös tieteellistämisen perusteluna ammatilliselle koulutukselle on tarve jatkuvaan uuteen tietoon. Koulutuksen akateemiseen ohjaavuuteen kuuluu oleellisena osana tieteellinen tutkimustyö, jonka tulee olla käytännössä tehtävää suunnittelun, päätöksenteon, toiminnan ja arvioinnin pohjana. Tutkimustieto vaikuttaa päätöksentekoon lähinnä kolmella tavalla. Instrumentaalisessa hyväksikäytössä tutkimus tuottaa suoranaisesti toteutettavia ratkaisuja. Käsitteellinen hyväksikäyttö viittaa käsitteisiin ja ajattelutapoihin, joita tuotettuina hahmottavat käsiteltävää ongelmaa ilman suoranaista ratkaisua. Kun tutkimusta käytetään legitimaationa muin perustein tehtäville päätöksille, puhutaan symbolisesta hyväksikäytöstä (Lampinen 2000).

Perinteisesti terveysalan koulutuksessa akateemisen ohjaavuuden rooli on ollut ammatillisen ohjauksen roolia heikompaa. Ammatikorkeakoulujen terveysalalla ei tieteellisen profession ohjaavuus näy vielä kovinkaan selvästi. Akateemisen ohjaavuuden lisäämiseksi tarvitaan paitsi tieteellisen tutkimustiedon käyttöä opetuksen ja

johtamisen perustana myös sen tuottamista. Suomalaisissa yliopistoissa tuotetaan runsaasti terveystieteellistä, erityisesti hoitotieteellistä tutkimusta sekä hoitotyön koulutukseen että kliiniseen työhön sovellettäväksi. Viidellä hoitotieteen laitoksella on kullakin oma tutkimuspoliittinen strategia ja laajaa yhteistyötä alueensa sairaanhoitopiirien kanssa. Terveysalan koulutuksessa opettajat ovat keskeisessä asemassa. Heidän tehtävänä on välittää opiskelijoille uusin tutkittu tieto opetuslaltaan, mutta myös opettaa heitä hankkimaan ja käyttämään sitä erilaisissa käytännön hoitotilanteissa (Lauri 2003). Käytännöllinen osaaminen perustuu aina työtoiminnan teoreettiselle hallinnalle (Kotila 2004). Parhaimmillaan akateeminen ja ammatillinen ohjaavuus integroituu, jolloin sekä tieteellinen uusin tutkimustieto että käytännön kokemuksellinen tieto ohjaavat tehtyjä päätöksiä ja niiden mukaista toimintaa ja arviointia.

Akateemisen profession ohjaavuuden lisäämiseen ammattikorkeakouluissa vaikuttaneen myös opettajien koulutustason jatkuva nousu. Opettajista yhä enenevällä määrällä on yliopiston jatkotutkinto tai he ovat tieteellisessä jatkokoulutuksessa. Tämä on kuitenkin nähty myös negatiivisesti liiallisena tieteellisyytenä (Nikander 2003). Tenhusen ja Tervolan (2004) mukaan on syytä korostaa henkilöstön tieteellisten jatkotutkintojen merkitystä ja tutkintojen jälkeisen tutkimusosaimisen ylläpitoa ja kehittämistä.

Markkinoiden näkökulma ohjaukseen

Markkinakoordinointiin liittyvät kuluttaja-, työvoima- ja institutionaaliset markkinat (Clark 1983). Kuluttajamarkkinoiden kannalta keskeistä on tällöin muun muassa markkinoiden perusmerkityksen, hyödykkeiden vaihdannan ajatus, kuluttajan valinta sekä voimavarojen kohdentaminen kuluttajien preferenssien mukaan, mikä vähentää korkeakoulujen hallinnollisten toimielinten toimivaltaa. Institutionaalisiiin markkinoihin liittyy esimerkiksi se, että maineeltaan hyvin menestyneet voivat saada parempaa opiskelija-ainesta, rahoitusta, työoloja ja korkeampaa henkilökohtaista mainetta.

Vaikka 1980-luvulta lähtien on eri maissa voimistunut pyrkimys soveltaa markkinaohjausta koulutukseen, ei sitä ole missään vaiheessa jätetty yksinomaan markkinoiden armoille. Kou-

lutus on valtaosaltaan julkista toimintaa ja monet koulutuksen perusratkaisut kuten tutkinnot, koulutusohjelmat, valintamenettelyt ja opettajien pätevydet ovat julkisesti säädeltyjä (Lampinen 2000).

Varmola (1996) on arvioinut markkinamekanismia Suomessa ja todennut, että sen laajamittainen sovellus edellyttää koulutuksen ymmärtämistä julkisen palvelun sijasta yksityisenä kulutuksena, jolloin koulutus perustuisi maksukykyiseen kysyntään. Järjestelmä on vastakkainen näkemys pohjoismaiselle hyvinvointinäkemykselle. Yhtenä mahdollisuutena lisätä markkinamekanismia olisi kuitenkin kehittää nykyisen systeemin rinnalle yksityisiä korkeakouluja. Ottaen huomioon Suomen yritysraakteen painotuksen pieniin ja keskisuuriin yrityksiin, ei odotettavissa olisi kovin monen yksityisen koulun perustaminen. Sen sijaan todennäköisempää on kilpailutettujen sisäisten markkinoiden malli, jolla tehostetaan taloudellisessa mielessä korkeakouluja. Oppilaitosten kilpailuttamista on sovellettu ammattikorkeakouluissa muun muassa silloin, kun ammattikorkeakoulut lain mukaan vakinaistettiin laadun perusteella (Lampinen 2000).

Työmarkkinoissa tapahtuvat muutokset ovat sidoksissa koulutuspolitiikkaan ja -suunnitteluun sekä työllisyyteen (Metsämuuronen 2001). Muutokset työmarkkinoilla ja työtehtävissä aiheuttavat haasteen koulutuksen ja työelämän yhteistyön keskeiselle kehittämiselle. Etujärjestöjen vaikutus institutionalisoituu pääasiassa asiantuntijoiden kuulemiseen ja lausuntonmenettelyyn. Erityisesti opettajia edustavilla työmarkkinajärjestöillä on ollut paljon vaikutusta koulutuspolitiikkaan (Lampinen 2000). Monet järjestöt ja liitot ovat pohtineet esimerkiksi ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja ja tehneet työelämää suuntautuneita kartoituksia. Työmarkkinaosapuolten lausunnoissa ovat keskeisimpänä olleet visiota tulevien vuosien työelämän tarpeista (Pyökäri & Huttu 2003). Myös terveysalan työntekijöiden järjestöillä, kuten Sairaanhoidtajaliitolla ja Terveystieteidenliitolla, on strategioissaan suosituksia, jotka osaltaan linjaavat koulutusta (Suomen Terveystieteidenliitto 2001, 2004). Etujärjestöjen näkemykset eivät kuitenkaan ole aina samansuuntaisia. Myös Suomen Kuntaliitosta on tullut merkittävä koulutuksen ohjaaja. Sen mielenkiinnon kohteena on erityisesti ollut tarkkailla koulutuksen kunnille aiheuttamaa kustannusvastuuta ja kuntien vaikutusvallan säilyttämistä ja laajentamista. Kun-

taliiton rooli oli merkittävä päätettäessä alistaa ammattikorkeakoulujen hallinto ja rahoitus kuntien vastuulle (Lampinen 2000).

POHDINTAA

Ammattikorkeakoululla on uuden lain mukaan itsenäisyys sisäisissä asioissa. Ammattikorkeakoulun ohjaus on kuitenkin hyvin monitahoista koskien valtiota, akateemista ja ammatillista professiota sekä markkinoita (ks. Clark 1983). Vaikka ulkoinen ohjaus onkin osaltaan enemmän proaktiivista kuin suoraan toimintaa sääntelevää, se vaikuttaa kuitenkin monilta osin myös ammattikorkeakoulun sisäisiin asioihin sekä niihin liittyvään suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tulohajautuksen avulla ohjaavalla viranomaisella on mahdollisuus varmistaa sen alaisena olevien instanssien toiminnan mahdollisimman tehokkaasti. Tulohajaus on myös strategista ohjausta (Toikka 2002), jolloin se saattaa mahdollistaa mutta myös estää erilaisten sisäisestikin päätettävien asioiden toteuttamisen.

Arvioinnin merkitys keinona ohjata koulutusta on korostunut viime aikoina voimakkaasti (Toikka 2002). Ilman korkeakoulutuksen jatkuvaa arviointia ohjaus saattaa perustua piintyneisiin uskomuksiin tehokkaasta ja laadukkaasta korkeakoulutuksen mallista Aarrevaara & Herranen (2006). Systemaattisen ja objektiivisen arvioinnin lisääntyminen antaa paitsi arvokasta tietoa parhaista käytänteistä jaettavaksi toisille korkeakouluille, mahdollistaa myös korkeakoulun oman toiminnan tavoitteelliseen kehittämistyön. Kansallisen ammattikorkeakouluja koskevan arvioinnin, laatu- ja huippuyksikkövalintojen, rinnalle tulee tulevaisuudessa maanlaajuisesti kattava laadunvarmistusohjelma johtuen ns. Bolognan prosessin tavoitteista (Liljander 2004). Korkeakoulujen ohjaukseen onkin uutena elementtinä tullut muodostaa yhtenäinen eurooppalainen korkeakoulualue. Se tuo yhtäältä haastetta korkeakoulutuksen autonomialle ja toisaalta kansallisen tason ohjaukselle ja rakenteelliselle kehittämiselle (Aarrevaara & Herranen 2006). Sekä kansallisesti että eurooppalaisittain on erittäin tärkeää saada mahdollisimman yhtenäinen koulutusjärjestelmä laadun suhteen. Työvoiman liikkuvuuden lisääntymässä entisestään on olennaista varmistua eri maissa koulutuksen saaneen terveydenhuoltohenkilöstön osaamisesta. Kysymys koulutusjär-

jestelmän laadun kehittämisestä yhtenäiseksi ei ole yksin koulutuksen tasoon liittyvä, vaan mitä suuremmassa määrin terveydenhuollon palveluiden laatua koskettava seikka.

Talous, tuottavuus ja tehokkuus esiintyvät korkeakoulutuksen ohjausta käsittelevässä kirjallisuudessa ainakin 1980-luvulta lähtien liittyen korkeakoulutuksen tuloksellisuuteen (Aarveaara & Herranen 2006). Ammattikorkeakoulujen uuden rahoituslain mukaan osa rahoituksesta tulee suoritetujen tutkintojen mukaan yliopistojen tapaan (valtioneuvoston Asetus 1266/2005). Tämä vaikuttaa heikentävästi joidenkin nykyisten ammattikorkeakoulujen taloudelliseen tilanteeseen, osan tilannetta se parantaa. Opiskelijoiden valmistuminen normiajassa on ammattikorkeakoulun kannalta optimaalisin vaihtoehto. Valmistumiseen vaikuttaa kuitenkin monet eri osittain koulutuksen järjestäjästäkin riippumattomat tekijät kuten alan työllisyystilanne ja opiskelijan perhetilanne.

Ammattikorkeakoulujen terveysalalla on vielä ammatillisen profession ohjaus voimakkaampaa kuin akateemisen profession. Tämä liittyy siihen, että ammattikorkeakoulujen juuret ovat historiallisesti ammatillisuudessa, ei niinkään tutkimuksellisuudessa (Kotila 2004). Vaikka ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelmien ja opetuksen tuleekin perustua työelämässä tarvittavaan ammatilliseen osaamiseen ja työelämäläheiseen toimintaan, tulee niiden lähtökohtana olla myös uusin tutkittu tieto kuvastaen korkeakoulutuksen toimintakulttuuria. Tämä ei tarkoita yksin tutkimusperustaisen opetuksen lisäämistä, vaan asenteellista muutosta niin henkilökunnassa kuin opiskelijoissakin, uusimman tutkimustiedon soveltamista laajasti käytännön eri tilanteisiin päätöksenteon ja suunnittelun pohjana sekä uuden tutkimustiedon tuottamista oman ja muiden organisaatioiden käyttöön. Ammattikorkeakoulututkimuksen luonteessa tulee kuitenkin näkyä ammatillisuus ja ammatillinen asiantuntijuus, jotka ovat ammattikorkeakoulujen koulutuksen ydin (Kotila ym. 2006). Tässä mielessä akateemisen profession ohjausta voisi lisätä paljon nykyisestä. Sekä akateemista että ammatillista professiota tarvitaan laadukkaana ja ajan tasalla olevan koulutuksen perustana.

Ammattikorkeakoulujen erilainen ohjaus osaltaan varmistaa laadukkaana ammattikorkeakoulun opetuksen ja toiminnan terveysalalla. Toisaalta paraskaan ohjaus ei takaa laadukasta korkeakoulua, jos instituutio ei itse panosta oman osaa-

misensa ja toimintansa jatkuvaan kehittämiseen. Toiminnan tehokkuuden ja laadukkuuden kannalta on myös olennaisen tärkeää, että eri tasojen ohjaukset eivät ole ristiriidassa keskenään ja koskettavat erityisesti henkilöstöä, joka toiminnallaan toteuttaa ohjauksen sisällyttämiä asioita. Tulevaisuuden terveydenhuollon kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että terveysalan koulutusta tarjoavat yksiköt arvostavat väestön optimaalista terveyttä ja hyvinvointia tarjoamalla parasta mahdollista koulutusta.

LÄHTEET

- Aarveaara, Timo & Herranen Jatta: Johdanto. Teoksessa: Aarveaara, Timo & Herranen Jatta (toim.): Mikä meitä ohjaa? Artikkelikokoelma Jyväskylässä 5.-6-9-2005 järjestetyistä korkeakoulutuksen tutkimuksen IX symposiumista. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä, 2006, 5-12.
- Ammattikorkeakoululaki 351/2003. <http://www.finlex.fi>
- Asetus ammattikorkeakouluista 352/2003.
- Clark, Burton: The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective, University of California Press, Berkeley 1983.
- Heinonen, Noora: Terveysalan koulutuksen työssäoppiminen ja ohjattu harjoittelu. Suositus Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköille, Sosiaali- ja terveysministeriö, Terveydenhuollon ammattihenkilöiden neuvottelukunta, Helsinki 2004.
- <http://www.csc.fi/amkota>
- <http://www.minedu.fi>
- <http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/oeedreport.pdf>
- Huttula, Tapio (toim.): Ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuysiköt 2002-2003, Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu 12:2002, Helsinki 2002.
- Hölttä, Seppo: Tulostavastiin korkeakoulu - teoriaa ja konkretiaa, Joensuun korkeakoulu, Hallintovirastin raportteja ja selvityksiä nro 8, Joensuu 1991.
- Huttula, Tapio (toim.): Ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuysiköt 2002-2003. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu 12:2002, Helsinki 2002.
- Kolehmainen, Seppo: Näkökulmia amk-koulutuksen laatuun. Teoksessa Valokeilassa ammattikoreakouluopiskelija. Ylöjärvi 2002.
- Konkola, Riitta: Yhdessä kehittäminen. Koulutuksen ja työelämän yhteistyön haasteita, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisu, Sarja A: Tutkimukset ja raportit 2, Helsinki 2003.
- Kotila, Hannu: Tutkimus- ja kehittämistoiminnan haasteet ammattikorkeakoulussa. Teoksessa: Kotila H. & Mutanen A. (toim.) Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu, Helsinki 2004: 11-23.
- Kotila, Hannu, Mutanen Arto & Karjalainen Sakari: Ammattikorkeakoulujen asema dualijärjestelmässä.

- Teoksessa: Aarveaara, T. & Herranen J (toim.): Mikä meitä ohjaa? Artikkelikokoelma Jyväskylässä 5.-6-9-2005 järjestetystä korkeakoulutuksen tutkimuksen IX symposiumista. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä, 2006, 29-42.
- Korkeakoulujen arviointineuvosto. Korkeakoulujen laadunvarmistusjärjestelmien auditointi. Auditointikäsi- kirja vuosille 2005-2007, Tampere 2005.
- Kuoppala, Kari, Kohtamäki, Vuokko, Nokkala, Terhi, Kivistö, Jussi & Lyytinen, Anu: Korkeakoulututkimus esittelyssä, Kirjallisuuskatsaus, Hallinnon Tutkimus 1(2003), s. 34-45.
- Lampinen, Osmo: Ammattikorkeakoulujen tehtävät ja muodostuminen. Teoksessa Korhonen, K & Mäkinen, R (toim.) Ammattikorkeakoulut uudistuvina oppimis- ympäristöinä. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1995.
- Lampinen, Osmo: Suomen korkeakoulujärjestelmän kehitys. Gaudeamus, Tampere 2000.
- Lauri, Sirkka: Näyttöön perustuvan hoitotyön merkitys ja tulevaisuuden haasteet. Teoksessa Lauri S. 2003. (toim.) Näyttöön perustuva hoitotyö. Wsoy, Juva 2003, s. 151-156.
- Liljander, Juha-Pekka (toim.): Omalla tiellä ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta, Arene, Helsinki 2004.
- Lumijärvi, Ismo & Jylhänsaari, Jussi: Laatujohtaminen ja julkinen sektori. Laadun ja tuloksen tasapaino johtamishaasteena. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Malkki, Petri: Strategia-ajattelu yliopiston johtamisessa. Neljän yliopiston hallituksen jäsenten käsitykset strategia-ajattelun keskeisistä alueista. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 75. Kuopion yliopisto, Kuopio 1999.
- Metsämuuronen, Jari: Perusosaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Teoksessa Metsämuuronen Jari Sosiaali- ja terveysalan tulevaisuutta etsimässä. International Methelp 2001, s. 122-136.
- Ministry of Education: Higher Education Policy in Finland. Helsinki 2000.
- Nikander, Leena: "Hyvää mieltä ja yhteistyötä". Johtajien ja esimiesten käsityksiä johtajuudesta ammattikorkeakoulussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. Hämeen ammattikorkeakoulu, Saarijärvi 2003.
- Opetusministeriö: Suomalainen koulutus. Ammattikorkeakoulut, 1999.
- Opetusministeriö: Toiminta- ja taloussuunnitelma 2002-2005. 2001a.
- Opetusministeriö: Ammattikorkeakoulusta terveydenhuoltoon. Koulutuksesta valmistuvien ammatillinen osaaminen, opintojen keskeiset sisällöt ja vähimmäisopintoviikkomäärät. Helsinki 2001b.
- Opetusministeriö: Korkeakoulutuksen laadunvarmistus. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:6. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, Helsinki 2004a.
- Opetusministeriö: Koulutus ja tutkimus 2003-2008. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6, Helsinki 2004b.
- Opetusministeriö: Tutkimus- ja kehitystyö suomalaisissa ammattikorkeakouluissa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:7, 2004c.
- Opetusministeriö: Sosiaali- ja terveysalan johtamistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004: 30. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, Helsinki, 2004d.
- Opetusministeriö: Koulutus ja tutkimus 2003 - 2008. Kehittämissuunnitelmassa asetettujen vuoden 2008 koulutustarjonnan tavoitteiden väliarviointi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:45, 2005.
- Opetusministeriö: Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet. Keskustelumuistio 8.3.2006. Opetusministeriön monisteita 2006:2. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto, 2006.
- Perälä, Marja-Liisa & Ponkala, Outi (toim.): Tietoa ja taitoa terveysalalle. Terveysalan korkeakoulutuksen arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 8, Helsinki 1999.
- Pyökäri, Anne-Mari & Huttu, Kristiina: Profilointia vai akateemista imua. Teoksessa Okkonen, Eila. (toim.) Ammattikorkeakoulun jatkotutkinto - lähtökohdat ja haasteet. Julkaisu 1, Hämeenlinna, 2003, 58-62.
- Raivola, Reijo: Tehoa vai laatua koulutukseen? Aikuis- kasvatusta. WS Bookwell Oy, Juva 2000.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Sairaanhoidaja, terveydenhoitajan ja kätilön osaamisvaatimukset terveydenhuollossa. Terveydenhuollon ammatinharjoittamisen kannalta keskeisiä näkökohtia. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2000:15, Terveydenhuollon ammattihenkilöiden neuvottelukunta, Helsinki 2000.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 - kansanterveysohjelmasta. Julkaisuja 2001:4, Edita Oy, Helsinki 2001.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma vuosille 2004-2007. Julkaisuja 2003:21, Edita Oy, Helsinki 2003a..
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Terveyden edistämisen suunnitelma vuodelle 2003. Sisäiset julkaisut, Helsinki 2003b.
- Strategia terveysalan ammattikorkeakoulutuksen kehittämiseksi Suomessa 2004-2007. Terveysalan verkoston strategia.
- Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus: Terveydenhoitajaliitto: Terveydenhoitajatyön määrälliset suositukset. Vammala, 2001.
- Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus: Terveydenhoitajaliitto: Terveydenhoitajatyön laatu. Laatuvaatimukset ja - kriteerit. Koulutus- ja ammattiasianvaliokunta, 2004.
- Tenhunen, Marja-Liisa & Tervola, K. Kalervo: Tutkimus- ja kehitystyön rooli jatkotutkinnossa. Teoksessa: Okkonen Eila. 2004 (toim.) Ammattikorkeakoulun jatkotutkinto - toteutuksia ja kokemuksia. Julkaisu 2, Hämeenlinna 2004, 29-36.
- Toikka, Mirja: Strategia-ajattelu ja strateginen johtaminen ammattikorkeakoulussa. Tapaustutkimus

- Kyminlaakson ammattikorkeakoulusta. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 873. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Tampere 2002.
- Tynjälä, Päivi., Kekäle, Tauno & Heikkilä, Johanna: Työelämälähtöisyys koulutuksessa. Teoksessa: Okkonen Eila. 2004 (toim.) Ammattikorkeakoulun jatkotutkinto - toteutuksia ja kokemuksia. Julkaisu 2, Hämeenlinna 2004, 6-15.
- Valtioneuvoston asetus 497/2004 ammattikorkeakouluista annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta.
- Valtioneuvoston asetus 1266/2005 opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun asetuksen muuttamisesta.
- Varmola, Tapio: Markkinasuuntautuneen koulutuksen aikakauteen? Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A Vol 524, Tampereen yliopisto, Tampere 1996.